

УДК 821.161.2:070(477.86)

ББК 83.3 (4Укр)

КОЛОМИЙСЬКА ПРЕСА ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ЖИТТЯ ПРИКАРПАТТЯ

М. М. Васильчук

*Коломийський інститут Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника; кафедра філології;*

м. Коломия, вул. Миколи Лисенка, 8; тел. +380 (3433) 2-46-60

Автор статті розглядає коломийські періодичні видання середини 1980-х – першої половини 1990-х рр. з точки зору використання їх інформаційного потенціалу як джерельної бази для вивчення новітніх літературних процесів на Прикарпатті. Дослідник порушує питання про значення місцевих друкованих засобів інформації у виявленні та прилученні до літературної праці початкуючих авторів. Запроваджує поняття про культурно-історичну епоху в журналістиці.

Ключові слова: газета, журнал, преса, періодика, стаття, публікація, самвидав, регіон.

Періодичні видання відігравали й відіграють важливу роль в українському літературному процесі. Особлива місія тут у місцевих засобів інформації. Саме з їхніх сторінок початкуючі автори вперше приходять до читача, отже, відбувається першовідкриття цілої низки літературних імен; преса виступає у ролі поширювача інформації про появу нових книжок, передусім, це знову ж таки автори, пов'язані з певним регіоном; окремою сторінкою діяльності друкованих засобів інформації є повідомлення читачів про різноманітні літературні заходи тощо. Таким чином, місцеві засоби інформації стоять якнайближче до літературного життя. Тому й при вивченні творчого процесу у певному регіоні без залучення місцевої періодики не обійтися.

З Коломисю і Коломийщиною пов'язана ціла низка письменників, які тут народилися, жили, працювали. За нашими підрахунками, за ХІХ і ХХ ст. налічується близько півтисячі імен [3; 4]. Багато з них нині позабуті, але їхні твори та інформацію про них можна віднайти на сторінках періодики. При цьому варто нагадати, що видавці першої в Коломії газети «Голос народний», яка почала виходити 1864 р., зазначали, що це «часопис літературно-політичний» [12, с. 35]. Загалом у ХІХ і ХХ століттях у Коломії налічувалось понад 140 найменувань газет і журналів. Усе це – потужний інформаційний ресурс, який ще чекає свого дослідника. Тим більше, що вже систематизовано інформацію про ці видання, вказано наявність примірників в архівних фондах [12], а також описано

цілісну картину розвитку друкарства в регіоні як бази для книговидання і газетярства [8]. Однак про роль преси в розвитку літературного життя написано не багато. Хоча навіть при побіжному перегляді коломийської періодики стає зрозумілим, що тут зафіксовано участь у літературному процесі цілої низки відомих українських письменників (Лука Данкевич, Юрій Федькович, Михайло Павлик, Іван Франко, Андрій Чайковський, Антін Крушельницький, Роман Іванчук, Василь Герасим'юк та інші).

Абсолютно не вивченою з погляду ролі у розвитку літератури в регіоні є преса Коломиї періоду української державності, або, якщо говорити детальніше, то середини 1980-х – першої половини 1990-х рр. Йдеться не про формальний момент проголошення української державності у серпні 1991 р., а про певні процеси, які цьому передували. Помітно, що спочатку зароджується нова преса, альтернативна комуністичній. Згодом на зміну цим виданням (нелегальним, самвидавним, виконаним на друкарській машинці) приходять легальні видання, які мають свідоцтва про реєстрацію, юридичну адресу тощо, а найголовніше – вони інші ідеологічно. Певний час ці видання існують паралельно з компартійними, дискутують з ними. Але у серпні 1991 р. відбуваються зміни: стару компартійну пресу заборонено. І в цей час з'являється багато свіжих видань, часто зроблених на невисокому професійному рівні, однак насичених відчуттям свободи слова. Все це яскраво помітно на прикладі коломийської преси. За аналогією з літературознавством можемо говорити про певну культурно-історичну епоху в газетярстві, яка бере свій початок в українському самвидаві і триває десь до середини 1990-х рр.

Підпільний самвидавний альманах «Карби гір» виходив у Коломиї з 1984 р.; редагували його колишні політв'язні, які виступали проти більшовицької системи. Головний редактор – письменник Дмитро Гриньків, відповідальний за публіцистику та історичні розвідки дослідник «Слова о полку Ігоревім» Ігор Кічак, відповідальний за художньо-літературний відділ – письменник, згодом лауреат Шевченківської премії Тарас Мельничук [10, с. 12]. У чотирьох числах «Карбів гір» подано статті цих та низки інших авторів. Уперше оприлюднено вірші Тараса Мельничука з циклу, написаного у божевільні, поему «Тарас Шевченко», статті до 50-річчя поета[9].

З цими людьми пов'язано й видання підпільного політико-громадського альманаху УХДП «Досвітні вогні» (виходив з осені 1988 р.), де крім рубрик з історії, публіцистики, молодіжного життя, існувала рубрика «Ой чого ти, калинонько, похилилася?», яку вів Тарас Мельничук [11].

Історія видання і поширення самвидавних «Карбів гір» та «Досвітніх вогнів» – одна зі сторінок спротиву більшовицькій системі. Ці видання гуртували довкола себе багатьох людей, у тому числі й далеко з-поза меж Івано-Франківщини. З їхніх сторінок до сучасників промовля-

ли автори, які не мали змоги донести своє слово легальним шляхом. Тому досліджуючи історію літературного життя нашого краю через призму преси, доречно звернутися до примірників цих часописів, які зберігаються у фондах Музею історії міста Коломиї.

Із самвидавної преси бере свій початок газета Коломийської міськрайонної організації Української республіканської партії «На переломі» (1990-1994), яка, крім партійних документів, поточної суспільно-політичної інформації, друкувала й літературні твори. Передусім це творчість Дмитра Гриньківа, Тараса Мельничука, Ігоря Кічака, Миколи Чорнокниша, людей, приналежних до середовища колишніх політв'язнів. Тут опубліковано «злободенні» вірші Тараса Мельничука на події першої чеченської війни, жартівливий вірш Дмитра Гриньківа про те, хто з відомих у Коломиї осіб що чекатиме у новому році тощо. Підготовка кожного номера газети в друкарні (виходила раз на місяць) перетворювалась у літературні посиденьки з читанням нових творів, обговоренням назрілих суспільно-політичних і літературних проблем [7, с. 42], у яких брали участь члени редакційного гурту Остап Качур, Василь Міняйлук, Дмитро Гриньків, Микола Чорнокниш.

Першим на Прикарпатті легальним національно-демократичним часописом періоду Перебудови була газета «Агро» (1988-1994), започаткована у лютому 1988 р. як «комерційна газета об'єднаного профкому і правління агрофірми «Прут»[1]. Нетривалий час газета була рекламно-інформаційною, однак незабаром її сторінки заповнили публікації на теми національної історії, фольклору, етнографії. Часопис став трибуною для виступів замовчуваних авторів; зокрема після тривалої мовчанки до читача повернувся поет Дмитро Арсенич, який із 1960-х рр. був відлучений від активної участі у творчому процесі. Тут виступали з поезією, художньою прозою, публіцистикою автори з-поза меж Прикарпаття. Співробітник газети, письменник Павло Федюк, колись вигнаний з Львівського університету за «політику», опублікував свою новелу «Мама сушила сухарі», якою започаткував нову тему: український повстанський рух. У редакції газети працювали письменники Дмитро Захарук, Ольга Бабій, Василь Лесів, майбутній лауреат Шевченківської премії Михайло Андрусак.

З редакцією «Агро» пов'язане видання першого новочасного журналу на Івано-Франківщині – «Чорногора». Номер вийшов у серпні 1991 р. з нагоди 750-річчя першої писемної згадки про Коломию в «Галицько-волинському літописі». Журнал видала редакція газети «Агро»; до складу його редколегії входили Ольга Бабій, Михайло Андрусак, Василь Лесів, Павло Федюк. У першому і єдиному номері журналу надруковано поетичні твори Ольги Бабій, Ярослава Руданця, Василя Рябого, Івана Стефурака, Марти Томенко, Лесі Диркавець, прозу Михайла Андрусика і Павла Федюка, спогади Василя Витвицького, краєзнавчі матеріали Богдана Волошинського, Ярослава Полатайчука тощо. Другий

номер журналу було набрано і зверстано, однак його не надрукували; після року очікування гранки журналу, які зберігалися в друкарні, розсипали і переплавили: поліграфістам був потрібен метал для складання інших видань. «Чорногора» – це спроба відновити журнальну періодику на Прикарпатті. Принаймні, то був перший після 1939 р. журнал, виданий у Коломиї. Отже, панорама літературного життя регіону без «Чорногори» і його внеску в літературний процес була б неповною.

У ході виборів 1990 р. до Верховної Ради в західних областях України до влади прийшли демократичні сили, було створено відповідні засоби інформації. З травня 1990 р. почала виходити нова газета Коломийської міської ради «Вісник Коломиї». Крім потужного публіцистичного заряду, який вона несла, газета ще й виконувала місію з повернення призабутих літературних постатей (Богдан Лепкий, Марійка Підгірянка, Микола Матіїв-Мельник та ін.). Водночас тут публікували свої твори сучасні автори – відомі й початківці. Так Шевченківський лауреат, письменник Степан Пушик, на той час депутат Верховної Ради України, опублікував дослідження про Княздвір. На початку 1990-х рр. у «Віснику Коломиї» запровадили рубрику для початкуючих авторів «Поети чистого серця». Водночас тут існувала літературна сторінка «При ватрі», кожен випуск якої присвячували творчості одного автора. Оприлюднено добірки творів Михайла Довірака, Василя Довірака, Дмитра Арсенича; читачів подивував паліндромами Володимир Герман. У цій газеті дебютувала своїми творами християнська поетеса Надія Кметюк [5, с. 124].

«Вісник Коломиї» активно відгукувався на сучасне літературне життя, публікуючи фрагменти з книг, звіти з творчих вечорів тощо. Тут працювали журналісти й письменники Микола Савчук, Володимир Герман, Микола Васильчук. Також оприлюднено низку відгуків на нові книжки (часто автори ховалися за псевдонімами: Нестор Біблію, Ярема Бандрурка, Климентина Сотник, Петро Романків та ін.).

Ще одним радівським виданням того часу була газета Коломийської районної ради «Вільний голос» (виходить з січня 1991 р. до цього часу). Тут, як й у «Віснику Коломиї», публікували матеріали літературного спрямування, які в першій половині 1990-х рр. пожвавлювали колгоспно-господарське обличчя газети. Систематично тут з'являлися твори літераторів з Коломиї, Коломийщини, Городенківщини, Снятинщини. Зокрема, різножанрові твори Василя Рябого, Ярослава Яроша, Орисі Яхневич, Тараса Мельничука, Андрія Малащука, Миколи Васильчука, Миколи Савчука, Михайла Андрусяка, Миколи Сарми-Соколовського. Газета відстежувала літературне життя регіону, відгукувалася на літературні події. При редакції «Вільного голосу» було відновлено роботу літературної студії «Коломийка», яка в Коломиї при районній газеті існувала ще з часів хрущовської «відлиги», і до якої свого часу входили Юрій Шкрумеляк, Михайло Хромей, Тарас Мельничук, Михайло Копи-

ленко, Ярослав Свищук, син письменника Андрія Чайковського – Андрій Андрійович Чайковський [5, с. 297]. Як і в 1960-80-х рр., тут щомісяця у 1990-і з'являлася сторінка «Коломийка». Газета мала низку інших тематичних сторінок. Все це гарантувало, що художні твори чи інші тематичні добірки, не будуть витіснені нагальними газетними матеріалами, а в форматі сторінки потраплять до читача.

Наприкінці 1990-х рр. редакція «Вільного голосу», яка перейшла на комп'ютерне виготовлення форм-оригіналів газети, розпочала власну книговидавничу справу. Спочатку це була серія «Бібліотечка «Вільного голосу», де опубліковано дві краєзнавчі книги [13]. Далі ж, отримавши міжнародний стандартний книжковий номер – ISBN, редакція зайнялася видавничою справою. Серед помітніших видань: книга Миколи Васильчука «Коломийський азбуковник: Друкарство, журналістика, література» (2000), колективний збірник «Коломийська хвиля: Література, мистецтво, наука» (2000), а також низка інших книг місцевих літераторів, які вийшли незначними тиражами: Василя Щучака, Марії Жолоб, Миколи Григоріва, Марії Боечко. Поява цих видань супроводжувалась повідомленнями газети про презентації, рецензіями, отож тут газета забезпечувала інформаційну підтримку своєї видавничої діяльності.

З 750-річного ювілею Коломиї у 1991 р. бере початок науково-популярний бюлетень музею історії міста Коломиї «Літопис коломийський» (1991-1993). Тут практично всі матеріали пов'язані з літературно-мистецьким життям регіону. Починаючи від цитування запису в Галицько-волинському літописі про першу писемну згадку Коломиї, і завершуючи піснями з нотами. Видання було спрямоване на повернення із забуття духовної спадщини, тому містило різнопланові матеріали. У «Літописі коломийському» подано передруки зі старих галицьких видань, а також видань української еміграції, що дало змогу поновити в пам'яті читачів призабуті імена й події з історії та культури. Серед іншого, тут подано першодрук «Моєї автобіографії» Дмитра Николишина (1991), поему-коляду Тараса Мельничука «Різдвяр» (1991) та ін.

Окремими випусками опубліковано фрагмент книги Каміля Баранського «Колишні воїни, хлібороби, хасидисти...» (1991); (переклад з польської – Мирослави Кочержук), спогади Володимира Бемка «Листопадові події в Коломиї» (1991). Таким чином, видання виконувало подвійну функцію: з одного боку, повертало із забуття творчість авторів минулого, а з іншого – фіксувало для історії моменти сучасного йому літературного побуту.

Як окремі додатки до «Літопису коломийського» виходили релігійні спецвипуски «До істини». Крім цього, 1993 р. було видано безномерні брошури з маркою видавництва «Літопис коломийський» з так званої дрібної серії. Все це доповнює картину розвитку літературного життя на Прикарпатті новими штрихами.

Твори на морально-етичні теми, релігійну поезію тощо друкував двотижневик Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ «Християнський вісник» (виходив у Коломії з 1994 р.). Друкували хроніку церковного життя, матеріали релігійно-катехитичного спрямування. Представлено творчість головного редактор Зиновія Карася (в тому числі його драматургію), духовну поезію Надії Кметюк.

Традиції дорадянського періоду коломийської журналістики мав на меті відродити щоквартальний літературний часопис «Гімназійна ватра» (1992–1993). Його позиціонували як відновлене видання, що бере свій початок від журналу «Плай» (виходив з 1932 р.). У «Гімназійній ватрі» опубліковано твори педагогів Коломийської гімназії імені Михайла Грушевського – літераторів Алли Кох і Льва Штейнберга, мистецтвознавця Леоніда Мельника, історика Романа Антонюка. Та найбільший інтерес становлять твори самих гімназистів, багато з яких стали знаними людьми, як, наприклад, доктор історичних наук, професор Іван Монолатій, журналіст Галини Пflugатор. Таким чином, ці публікації не що інше, як свідчення про входження перспективної творчої молоді у світ публіцистики, літератури, науки.

У середовищі гімназистів постало ще одне видання – щомісячний літературно-мистецький та інформаційно-публіцистичний часопис Коломийської СШ № 1 ім. Василя Стефаника «Наша слава». Його редагував гімназист Іван Монолатій. Тут представлено творчість учнів – спроби в поезії й прозі, публіцистику, відомості про музику й естрадних виконавців, гумор тощо [6, с. 154-155].

Кроки для відродження давніх традицій української гумористичної преси зробив журналіст і письменник-гуморист Микола Савчук, який з колегами з «Вісника Коломії» видавав часопис «Комар» (1992–1993). У його підзаголовку: «Сатирично-гумористичний додаток і постійно діючий орган Коломийської Об'єднаної Межипартійної Асоціації Реготунів» (власне, цей заголовок – розшифрування абрєвіатури КОМАР). Тут друкували оригінальні сатиричні та гумористичні матеріали, фотознімки, колажі. Видання цікаве тим, що є одним з етапів становлення новітньої коломийської гумористичної преси, яка згодом знайшла продовження (часопис «Патилько», серія брошур «Наш сміх»).

У панорамі коломийських видань того часу маємо періодику, яка виходила систематично і тривалий час. Але багато з видань представлені лише декількома номерами. Були навіть часописи-одноденки. Як одноденка задуманий часопис «Кляштор» (1993). У підзаголовку – «Чотири сторінки для коломиян. І для всіх». Видання газетного типу, датоване 1 квітнем 1993 р. Редактор і автор текстів – журналіст і письменник Василь Рябий.

Науково-теоретичний журнал Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського «Народний дім» (1993-1994) публікував статті з історії народного декоративно-

ужиткового мистецтва, звертав увагу й на професійних митців. У додатку окремо вийшли книжки Миколи Васильчука «Письменство на Коломийщині (Друга половина 16 століття – 1939 рік)» (1993) та «Микола Верещинський» (1993), які розкривають історію літературного розвитку регіону у попередні століття.

Власне літературним виданням була газета «Плин» (1994–1996). Прикметно, що номери часопису формували на свій смак окремі літератори: Микола Васильчук, Андрій Малащук, Василь Рябий. Тут публікували поезію й прозу, відомості про літературний процес у краї, а також матеріали з історії літератури й культури загалом. З видавничою маркою «Плин» вийшли поетична збірка Івана Стефурака «Зелений шум» (1993), поезія Миколи Васильчука «По той бік подиху» (1994) і його дослідження «Брати Білоуси» (1995).

У першій половині 1990-х рр. у Коломії діяли також книжкові видавництва «Світ» і «Вік». Видавництво «Світ» (1993-1994) заснували члени колективу редакції газети «Агро» та журналу «Чорногора» Михайло Андрусак, Ольга Бабій, Світлана Березюк, Оксана Голинська, Ганна Кухарук, Іван Рибчук, Василь Рябий, Василь Миго. Статут затверджено у травні 1993 р. Тут відредагували 47 книг. Більшість з них мають видавничу марку «Світ» (це коломийське видавництво, до речі, інколи плутають з однойменним львівським видавництвом). Декілька книг підготовлено для видавничо-поліграфічного товариства «Вік» (постало у жовтні 1993 р., але його розвиток і діяльність припали вже на другу половину 1990-х – 2000-і рр.). Видавництво «Світ» розпочало працю ще задовго до офіційної реєстрації, з 1990 р. видаючи книжковий додаток до газети «Агро» – «Бібліотека «Агро».

Перші підсумки окресленого періоду підбито у праці Миколи Васильчука «Видавнича Коломия. Довідник (станом на 1 січня 1995 року)» (1995) [2]. Тут подано довідки про більш ніж два десятки коломийських періодичних видань, а також про видавництва, які існували в означений період. Зафіксовано бібліографію майже 120 книг нової доби, які побачили світ в коломийських видавництвах і друкарнях. Окремо подано зміст коломийських журналів «Гімназійна ватра», «Літопис коломийський», «Народний дім», «Наша слава», «Чорногора». Але серйозна дослідницька праця з осмислення літературного життя Прикарпаття через призму періодичної преси, зокрема й коломийських видань, ще попереду. Проблематичним для сучасного дослідника є пошук у періодиці. Зазвичай місцеву газетну продукцію не бібліографують, до неї не доступишся через новітні інформаційні технології. Доводиться гортати старі запилужені підшивки, піднімаючи ще ніким не опрацьований інформаційний пласт. Тож нехай ця публікація стане путівником для майбутніх дослідників літературного життя регіону, які вивчатимуть сліди творчого поступу, залишені на сторінках коломийських видань.

Література

1. Андрусяк М. Агро / Михайло Андрусяк // Енциклопедія Коломийщини. – Зш. 1, літера А. – Коломия: Вік, 1996. – С.11.
2. Васильчук М. Видавнича Коломия: Періодичні та книжкові видання нової доби. Довідник. Станом на 1 січня 1995 року / Микола Васильчук. – Коломия: Вік, 1995. – 48 с.
3. Васильчук М. Коломийський азбуковник: друкарство, журналістика, література 1939-1999 рр.: біобібліографічний словник / М. М. Васильчук. – Коломия; Львів: [Львівська наук. б-ка НАН України ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики], 2000. – 200 с. + 20 с. іл.
4. Васильчук М. Письменство на Коломийщині: друга пол. 16 століття – 1939 рік / Микола Васильчук. – Коломия: Народний дім, 1993. – 80 с. + 8 с. іл.
5. Васильчук М. Профілі: література і краєзнавство: збірник статей / Микола Васильчук. – Коломия: Вік, 2012. – 400 с.
6. Васильчук М. Силуети: коломиезнавчі тексти / Микола Васильчук; післямова канд. істор. наук В. Глаголюка, Ю. Плекана. – Коломия: Вік, 2006. – 304 с.
7. Васильчук М. Сліди на бруківці: збірник статей / Микола Васильчук; передм. М. Савчука. – Коломия: Вік, 2012. – 176 с.
8. Васильчук М. Українська видавнича справа в Коломиї (друга половина XIX-XX ст.) / Микола Васильчук. – Коломия: Вільний голос; Вік: [Прикарпатський університет ім. В. Стефаника], 2003. – 240 с.
9. Гриньків Д. Автобіографія / Дмитро Гриньків // Подорож з червоного у синьо-жовте: Поезії. – Коломия: Редакція «Агро», 1992. – С. 10.
10. Гриньків Д. На вістрі перемін / Дмитро Гриньків. – Коломия: Вік, 2006. – 124 с.
11. Гриньків Д. Досвітні вогні / Дмитро Гриньків // Енциклопедія Коломийщини. – Зш. 5, літера Д. – Коломия: Вік, 2007. – С. 102-103.
12. Романюк М. Українські часописи Коломиї. 1865-1994 рр.: Історико-бібліографічне дослідження / М. М. Романюк, М. В. Галушко. – Львів, 1996. – 236 с.
13. Романків П. «Вільного голосу» бібліотечка / Петро Романків // Енциклопедія Коломийщини. – Зш. 3, літера В. – Коломия: Вік, 2000. – С.176.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 10.04.2016 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Лизанчуком В.В.,
д.ф.н., професором Качканом В.А.*

**KOLOMYIA PRESS IN THE PERIOD OF THE UKRAINIAN
STATEHOOD AS A SOURCE FOR STUDYING
THE LITERARY LIFE IN PRYKARPATTIA**

M. M. Vasylchuk

*Kolomyia Institute at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Department of Philology; Kolomyia, Lysenko Str., 8;
ph. +380 (3433) 2-46-60*

The author of the article examines periodical publications of Kolomyia of the middle of the 1980s – the first half of the 1990s from the point of view of employing their informational potential as a resource base to study the newest literary processes in Prykarpattia. The researcher touches upon a question of significance of the local printed mass media in revealing and engaging beginning authors in literary work. He introduces the notion about a cultural-historical epoch in journalism.

Key words: *newspaper, journal, press, periodicals, article, publication, self-publication (samvydav), region.*